

WAGENINGENUR

For quality of life

Voedsel als verbindende factor

Plan van Aanpak voor de SVGV met betrekking tot duurzame en regionale voedselproductie in de Gelderse Vallei – Eemland.

Auteurs: Diederik de Koe, Kamil Lech, Erwin Slootweg en Vera van Zoest,
onder begeleiding van Raoul Beunen en Gerrit Kleinrensink.

Samenvatting

70 studenten van de Wageningen Universiteit hebben voor het vak Spatial Planning Theory & Methodology in opdracht van de SVGV gewerkt aan een plan van aanpak voor het faciliteren van de samenwerking voor de gebiedsontwikkeling van de Gelderse Vallei en Eemland.

Om tot een overzichtelijk plan van aanpak te komen, is gekeken naar de huidige situatie in de Gelderse Vallei – Eemland, maar ook naar trendanalyses voor toekomstige ontwikkelingen, wenselijke toekomstscenario's en manieren om deze wenselijke scenario's te realiseren. Omdat er in veertien groepjes is gewerkt, is er een diversiteit aan ideeën naar voren gebracht, die samengebracht zijn tot één plan van aanpak. Hierin wordt gesteld dat het van belang is voor de SVGV om te kijken naar mogelijke transformatiegebieden in de regio, en bijbehorende potenties van deze gebieden. Er zijn verschillende concepten uitgewerkt, waarin mogelijkheden voor ontwikkelingen in deze gebieden worden geschetst. In deze concepten worden onder andere ideeën voor technologische ontwikkelingen, stadslandbouw en recreatie uiteengezet. Daarnaast wordt in dit plan van aanpak het belang van monitoring belicht.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Introductie.....	5
Probleemstelling.....	6
Methodologie	7
Theoretisch kader.....	8
Analyse	9
Gebiedsanalyse.....	9
Geomorfologie & bodem.....	9
Groenstructuur	9
Milieu.....	9
Infrastructuur	10
Voedselprijs	10
Actoranalyse.....	11
Plan van aanpak.....	12
Concepten	13
Landschapsverbeteringen	13
Geavanceerde technologieën	13
Interstedelijke landbouw	13
Peri-stedelijke landbouw.....	14
Boeren voor natuur	14
Monitoren	15
Het belang van monitoren	15
Goede indicatoren.....	15
Discussie	16
Nawoord.....	17
Literatuur	18
Bijlage	19
Appendix 1. Overzicht van de betrokken partijen in de GV-E.....	19
Appendix 2. Samenvatting van de verschillende meningen en ideeën volgens interviews met (vertegenwoordigers van) belanghebbenden.....	22

Voorwoord

Ruim 70 studenten van de Universiteit Wageningen hebben voor het vak Planning Theory & Methodology in opdracht van de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVGv) gewerkt aan “A method of working that the SVGv can use to facilitate cooperation between food-related stakeholders in the regional development of the “Gelderse Vallei en Eemland”, with special attention for the cities of Barneveld and Amersfoort.” Er is in veertien verschillende groepjes onafhankelijk van elkaar gewerkt, waardoor er veertien totaal verschillende plannen en visies zijn uitgekomen. Sommige groepjes hebben zich op een bepaald thema of product gericht, terwijl anderen de opdracht erg breed hebben opgevat.

Het doel van dit plan van aanpak is het samenbrengen van deze veertien projecten, op een zodanige manier dat er een coherent plan van aanpak ontstaat waarin de belangrijkste ideeën zijn opgenomen. Om hiertoe te komen, hebben we met een groepje van vier verder gewerkt met de resultaten van de veertien groepen. We hebben uit elk product de beste onderdelen samengevat en opgenomen in dit plan van aanpak.

Wij bedanken onze medestudenten voor hun inzichten met betrekking tot deze opdracht, en onze docenten Raoul Beunen en Gerrit Kleinrensink voor de begeleiding tijdens het opstellen van dit plan van aanpak.

Introductie

De Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei (SVG) werkt samen met betrokkenen om de Gelderse Vallei en Eemland (GV-E) om te vormen tot een regio waarin duurzaamheid, en in het bijzonder die van de voedselproductie, hoog in het vaandel staan. De Gelderse Vallei heeft de ambitie om de 'Food Valley' van Nederland te worden. Hierin wordt kennis en ondernemerschap gecombineerd om een milieu te creëren voor innovatieve ideeën omtrent duurzame en efficiënte voedselproductie. Eén van de eisen om deze ambities te kunnen realiseren is het samen brengen van alle betrokkenen. Als voorbeeld: de SVG heeft te maken met verschillende betrokkenen zoals provincies, gemeentes, ondernemers, consumenten, etc. In deze context komen twee van de hoofdvragen van de SVG naar voren, te noemen: Hoe kunnen alle betrokkenen bij elkaar worden gebracht? En hoe kan er voor gezorgd worden dat alle betrokkenen tevreden zijn met het eindresultaat?

Hierbij was het ruimtelijke vraagstuk meteen een in het oog springend probleem. De opdracht was het komen tot een manier om betrokkenen in de duurzame voedselvoorziening bij elkaar te brengen. Dit vraagstuk oplossen met behulp van ruimtelijke planning leek ons een moeilijke maar niet onmogelijke opdracht, dus zijn we de uitdaging aangegaan.

Probleemstelling

Het doel van de SVGV is het stimuleren van de duurzame voedselproductie in de GV-E. De betrokken partijen zijn in dit doel een belangrijk onderdeel. De betrokken partijen in de duurzame voedselvoorziening omvatten elk bedrijf, persoon of instelling die betrokken is bij de productie, distributie en consumptie ervan. Een gerelateerd probleem wordt duidelijk aan de hand van de volgende quote: “De SVGV wil weten wat er nodig is om de betrokkenen bij elkaar te brengen en hun ideeën over voedsel in het landschap combineren.” (Overgenomen uit de opdrachtoomschrijving).

Het is een uitdaging om alle ideeën en wensen te combineren. Gedurende de laatste jaren is het vermoeden gerezen dat mensen te ver van de natuur en voedsel productie af komen te staan. En die afstand zal alleen maar blijven groeien. Tegelijkertijd worden boeren gedwongen te intensiveren of te stoppen met hun bedrijf door de economische groei, strenge regelgeving en concurrentie. Een alternatief voor de boeren ligt in de bijverdiensten rond het bedrijf door het creëren van een multifunctionele boerderij. De regelgeving maakt het echter niet gemakkelijk voor boeren om extra diensten te leveren aan consumenten. Het grote aantal organisaties dat hierbij betrokken is, maakt het moeilijker om een samenhangend toekomstbeeld te schetsen voor de regio.

Gebrek aan ruimte voor uitbreiding van landbouw is een probleem dat duidelijk naar voren komt, een probleem dat bekend is in heel Nederland. Het probleem ligt niet in de uitbreiding zelf, maar in het feit dat door uitbreiding altijd iets anders plaats moet maken.

De GV-E staat vooral bekend om zijn melkvee, varkens en kippen. Een veehouderij heeft minder ruimte nodig voor een bedrijf van normale grootte, en is zo aantrekkelijker voor een gebied met weinig beschikbare ruimte, zoals de GV-E. Dit kan een intensieve of duurzame veehouderij zijn. Bij duurzame veeteelt zal de opbrengst per hectare wel lager liggen, omdat er per dier meer vierkante meter wordt geëist.

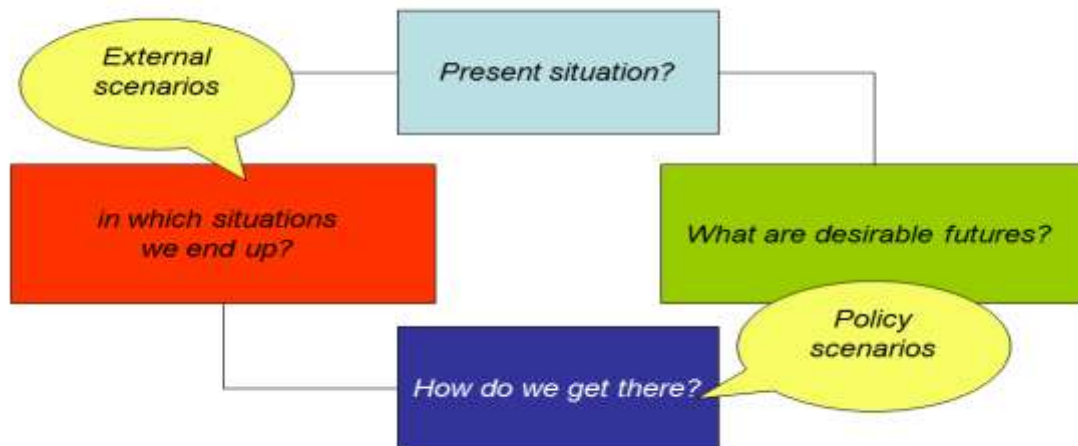
De producten kunnen verkocht worden in de eigen regio, of de rest van Nederland. Daar tegenover staat dat andere producten vanuit andere regio's moeten komen. Een vraag die de SVGV zichzelf dan moet stellen: wanneer is een product duurzaam, en wanneer is iets een streekproduct?

Figuur 1. De Food Valley in relatie tot andere voedselproducerende gebieden.

Methodologie

Dit hoofdstuk gaat over analysemethodes en de probleembenaderingen die zijn gebruikt door studenten. Elke groep studenten die een plan van aanpak heeft geschreven, heeft een eigen benadering van het probleem gebruikt. Bij het oplossen van het probleem waren de meeste groepen echter gelijk gestemd. De meeste groepen gebruikten voor hun probleembenadering het model zoals te zien in figuur 2.

Figuur 2. Model voor de probleembenadering.

- 1. Present situation**

De studenten leverden een analyse van de huidige situatie met betrekking tot de gegeven opdracht. Als voorbeeld: dynamiek, trends, beleid, betrokkenen, fysieke aspecten van de regio. In het hoofdstuk "Analyse" wordt onderzoek naar de belangrijkste aspecten samengevat.
- 2. External scenarios**

De studenten bekeken de mogelijke toekomstscenario's die kunnen ontstaan als gevolg van meerdere trends wanneer we niets zouden ondernemen in de regio, en het gevolg daarvan op de duurzame voedselproductie in de GV-E.
- 3. Desirable future**

De studenten beschrijven de wenselijke resultaten van hun strategie die in punt 4 verder wordt toegelicht.
- 4. How do we get there**

Dit punt verbindt *external scenarios* met *desirable future*. Hierin worden alle ideeën en noodzakelijke acties beschreven die tot de uiteindelijke doelen, de gewenste situatie, leiden. Wat moet er gedaan worden om natuurlijke veranderingen (*external scenarios*) om te zetten in wenselijke veranderingen (*desirable future*)?

Om tot de in punt 4 genoemde strategie te komen, hebben de studenten gebruik gemaakt van onder andere een excursie naar Landwinkel Vanelly te Barneveld, interviews met betrokkenen, presentaties van de SVGV en de gemeente Amersfoort, wetenschappelijke artikelen en gegevens van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS). Deze gegevens zijn gecombineerd met groepsdiscussies, brainstormen en *mind-mapping*.

Theoretisch kader

'Food shapes cities, and through them, it moulds us – along with the countryside that feeds us. Every day we inhabit spaces food has made, unconsciously repeating actions as old as cities themselves. We might think that take-aways are a modern phenomenon, but 5,000 years ago, they lined the streets of Ur, one of the oldest cities on earth. Markets and shops, pubs and kitchens, diners and waste-dumps have always provided the backdrop to urban life.[...] Food is what connects the city to the countryside, and we must start using it as a way of seeing that both are vitally connected – that you can't have one without the other' (Steel, 2008).

Door de tijd is de aandacht bij ruimtelijke planning voornamelijk gericht geweest op landgebruik, bebouwing, transport, milieu en economie. Sterke verbanden zijn gelegd tussen deze aspecten, en elementen als gezondheid, educatie en energie zijn daar aan toegevoegd. Het voedselsysteem op zich heeft echter nog geen duidelijke plaats in de ruimtelijke planning. Onder het voedselsysteem verstaan we de activiteiten die voedselproductie, verwerking, distributie, consumptie en uiteindelijk afvalverwerking verbinden en de daaraan verbonden regelgevende instanties en activiteiten (Pothukuchi et. al., 1999).

In het verleden is er nauwelijks aandacht besteed aan het voedselsysteem in de ruimtelijke planning. Hier komt echter verandering in doordat men inziet dat voedsel een belangrijke rol speelt in het leven. Water, lucht en onderdak hebben hun plaats als belangrijke levensbehoeftes al gevonden in de ruimtelijke planning, voedsel moet nog worden opgenomen in dit rijtje (Pothukuchi et. al., 1999). Dit heeft er deels mee te maken dat ook planners voedsel zien als een altijd aanwezig product (Holtslag, 2010).

Pothukuchi en Kaufman (1999) suggereren dat de planners hun te nemen stappen moeten baseren op hun professionele expertise en vanuit een maatschappijgericht perspectief. De eerste door Pothukuchi en Kaufman gesuggereerde stap is het *verzamelen, analyseren en interpreteren van data*. Data kan worden gebruikt om een overzicht van de situatie te geven en tegelijkertijd de sterke en zwakke punten te identificeren. Een belangrijke tussenstap is het *analyseren van de verbindingen* tussen het voedselsysteem en andere belangen in de ruimtelijke planning. Dit helpt bij het identificeren waar de data vandaan moet komen. Het *beoordelen van de effecten* van het huidige beleid op het voedselsysteem: het beleid omtrent voormalig landgebruik, ontwikkelingen binnen de supermarkten en toekomstige bebouwing dient te worden geanalyseerd. Het belang van het beleid verschilt per gemeenschap omdat iedereen met andere problemen in het voedselsysteem van doen heeft. Als laatst zouden planners *voedsel integreren in de maatschappelijke doelen*. De unieke positie van planners om de gemeenschap te kunnen betrekken in het gesprek, kan worden gebruikt om voedsel op de lokale agenda te plaatsen en strategieën te verzinnen (Pothukuchi et. al., 1999).

Analyse

Om een goed beeld te krijgen van de GV-E en de belanghebbende partijen in dit gebied, is een uitgebreide analyse gemaakt van het gebied. Onderstaande analyse is een samenvatting van de belangrijkste analyses. Ten eerste worden de eigenschappen van het gebied besproken, en daarna volgt een analyse van de belanghebbende partijen, hun doelen en de relaties tussen deze actoren.

Gebiedsanalyse

In deze analyse van de GV-E worden de aspecten *geomorfologie, bodem, groenstructuur, milieu, infrastructuur* en *voedselprijs* besproken. Deze gegevens dienen als achtergrondinformatie over het gebied, waardoor de huidige situatie in het gebied beter te begrijpen is. De keuze van deze aspecten is gebaseerd op het belang van de aspecten met betrekking tot de huidige situatie in de GV-E en de relatie met landbouw, natuur, voedselproductie en duurzaamheid.

Geomorfologie & bodem

De Gelderse Vallei is in het Saalien, de voorlaatste ijstijd, ontstaan. Toen werd door enorme hoeveelheden ijs het land omhooggestuwd, waardoor onder andere de Utrechtse Heuvelrug is ontstaan. De vallei die ontstond bij het opstuwen van de ondergrond, kennen we nu als de Gelderse Vallei. Na het smelten van het ijs bleef hier een enorm glaciaal meer over dat vervolgens in een warme periode voor een groot deel gevuld is met zeeklei. Vervolgens heeft zich in de laatste ijstijd een afzetting gevormd van dekzand. De bodem in de GV-E bestaat voornamelijk uit sterk en fijn lemig zand. Dit zijn goede gronden; zandgrond is namelijk rijk aan mineralen, en daarnaast leveren leemachtige gronden een hoge productiviteit. De hoge waterstand zorgt echter voor een natte bovengrond die enkel geschikt is voor gras, en zodoende is de voornaamste functie van het agrarische gebied de veeteelt en zuivelproductie.

Groenstructuur

Door stedelijke ontwikkelingen is elke kern uitgegroeid tot een kern met een eigen uitstraling. Natuurlijk bestaat deze uitstraling voor een deel uit bebouwing en infrastructuur, maar vaak is de aanwezigheid van groen juist doorslaggevend voor de uitstraling en aantrekkelijkheid van de stad. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire groenstructuur, waarbij primaire groenstructuur doelt op het in stand houden en versterken van de ecologische waarden. De secundaire groenstructuur is bedoeld om de groene gebieden in de steden te verbinden met de primaire groenstructuur. Bij verduurzaming van de regio is niet alleen landbouw belangrijk, maar zal ook de natuur een plaats moeten hebben. Wanneer landbouw en de groenstructuur van de Gelderse Vallei en Eemland perfect geïntegreerd kunnen worden zal het gebied zo weinig mogelijk aangetast worden.

Milieu

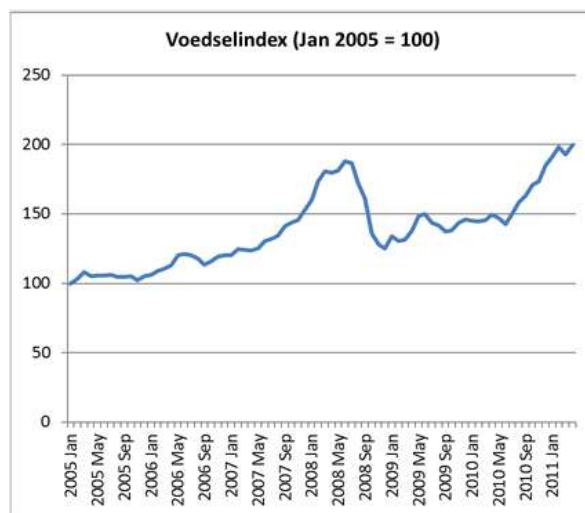
Het nadeel van de meestal intensieve veeteelt is het enorm hoge mestoverschot. Dit overschot kan nadelige gevolgen hebben voor de bodem. Zo kan er namelijk erg veel fosfaat in de bodem komen wat de kwaliteit van de bodem schaadt. Daarom zijn er wetten opgesteld om dit te verminderen dan wel tegen te gaan. Voor elk bedrijf mag er een mestproductie bestaan van maximaal 125 kilo fosfaat per hectare per jaar. Op dit moment houdt, naast de boeren zelf, het Bureau Heffingen van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij de mestvoorraden bij.

Infrastructuur

Nederland heeft met Europa een groot achterland en is goed te bereiken via alle vormen van transport. Als gevolg van een sterke bevolkingsgroei is de rol als distributieland alleen maar groter geworden met een uitgebreide infrastructuur, welvaartsgroei, en bulkproductie op het boerenland als gevolg (Klijn & Veeneklaas, 2007). Deze distribuerende functie van ons land heeft onze economie altijd sterk gestimuleerd, maar heeft daar, naast de gedeeltelijke versnippering, ook voor betaald met sterke milieuverontreiniging.

Voedselprijs

De reguliere voedselprijs stijgt (zie figuur 3). Redenen hiervoor zijn de weersomstandigheden wereldwijd waardoor veel oogsten zijn mislukt en omdat in verschillende landen exportverboden werden ingevoerd. Daarnaast correleert de voedselprijs positief met de olieprijs (Meijerink et. al., 2011). Het voordeel van regionale/duurzame productie is dat het weinig last heeft van wereldwijde stijgingen maar des te meer van een consument die minder te besteden heeft.

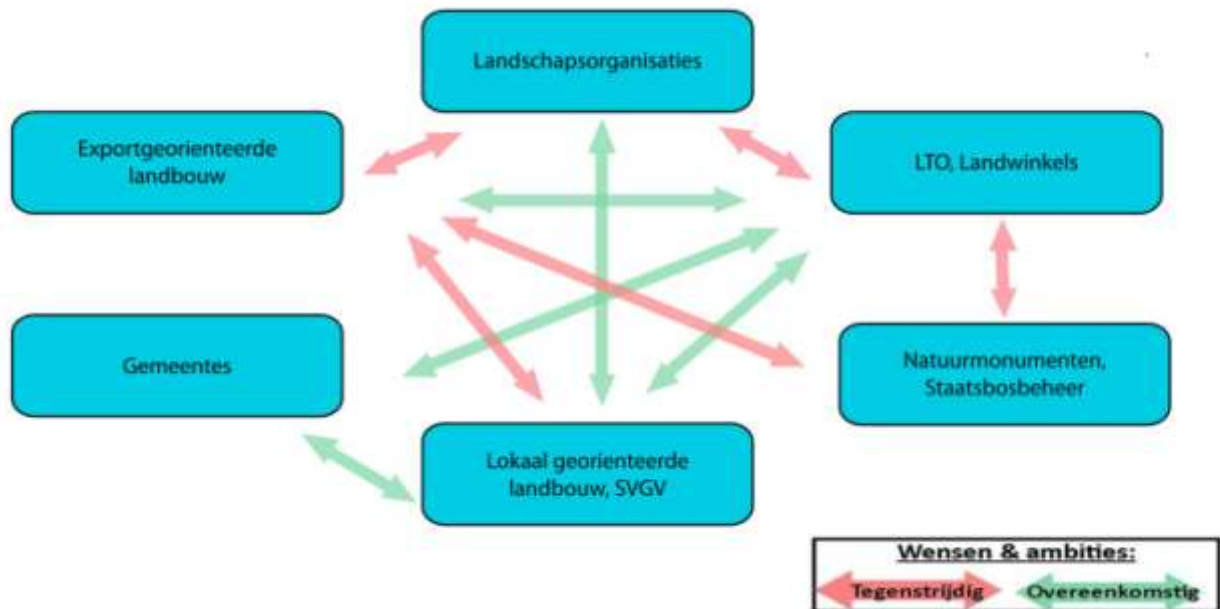

Figuur 3: voedselindex van de LEI

Bron: www.lei.wur.nl, bezocht op 28-09-2011

Actoranalyse

In de GV-E zijn veel verschillende partijen actief, met elk eigen belangen en ideeën over voedselproductie in de GV-E. Figuur 4 is een schematische weergave van de complexiteit van het systeem.

Figuur 4. Schematische weergave van het netwerk van actoren.

De betrokken partijen en hun doelen, ambities en middelen zijn uitgebreid uitgezet in een tabel. Zie hiervoor Appendix 1. Om het geheel wat overzichtelijker te maken, zijn de belangrijkste actoren onderverdeeld in vier categorieën:

- Overheid en overheidsinstellingen
- Natuur- en landschapsorganisaties
- Landbouw- en milieuorganisaties
- Burgerinitiatieven

Tevens zijn er interviews gehouden met verschillende vertegenwoordigers van belanghebbende partijen. Hun ideeën en meningen zijn samengevat in Appendix 2.

Plan van aanpak

Op basis van de analyse is een strategie ontwikkeld aan de hand waarvan de SVGV stappen kan ondernemen voor een verbetering van de regio GV-E. Ten eerste dient een beginpunt te worden gecreëerd, te noemen het nulpunt. Dit nulpunt staat voor het begin van de overgangsfase richting een gewenste situatie. Het nulpunt omvat de huidige situatie en dient in enkele aspecten geregistreerd te zijn om later te kunnen gebruiken als input voor de monitoring, waar we later op terug zullen komen. Dit nulpunt kan tevens worden gebruikt voor het analyseren van de gevolgen van mogelijke toepassingen. Het is daarom van belang dit nulpunt zo goed mogelijk vast te leggen voordat projecten worden opgestart.

Van het nulpunt wordt over gegaan op de overgangsfase. Deze overgangsfase is een belangrijk moment om de drempel te verlagen voor actoren die zich bezig willen houden met de verbetering van de regio GV-E. Tevens kan tijdens deze overgangsfase van het huidige landgebruik naar het toekomstige landgebruik, een groter draagvlak worden gecreëerd voor duurzame voedselproductie en consumptie. Om deze overgang in goede banen te leiden, is het bekijken van de volgende acht vraagstukken en actiepunten van belang:

1. Waar liggen de (mogelijke) transformatiegebieden?
2. Wat zijn de ideeën en visies voor deze transformatiegebieden?
3. Wat is de achtergrond van deze gebieden?
4. Welke belangen spelen een rol in deze gebieden?
5. Welk concept valt er toe te passen in het gebied?
6. Realisering van het concept
7. Beheer van het nieuw ingerichte gebied
8. Uitvoering van monitoring gedurende een lange tijd

Nadat een concept is uitgevoerd binnen een transformatie gebied, is het van belang dit gebied te blijven monitoren. Een plan kan als uitstekend worden beschouwd in de conceptfase, maar in werkelijkheid uitdraaien op een fiasco. Door het monitoren van uitgewerkte plannen kan bekeken worden of deze werken of niet. Zo nodig kan een plan worden getermineerd of juist worden uitgebreid, intern of naar andere gebieden. Het monitoren van projecten wordt gedaan met behulp van indicatoren, waarop we later terugkomen. Doordat de projecten ondernomen door de SVGV in hun geheel erg complex zijn (vele belangen, onbekende gevolgen, meerdere lagen door de samenleving etc.) zal het monitoren van deze projecten ook complex zijn.

Als voorbeeld voor het monitoren kan gekeken worden naar een duurzaam voedselproject in Californië genaamd *Vivid picture* (Feenstra et. al., 2005). Voor het monitoren werd gebruik gemaakt van de aantal indicatoren welke gebaseerd zijn op het gedachtegoed van het project. Deze indicatoren worden verder uitgewerkt in het hoofdstuk "Monitoren".

Concepten

De zes onderstaande concepten bevatten ideeën van verschillende groepen studenten. Deze concepten kunnen als leidraad dienen om tot ruimtelijke oplossingen te komen om de duurzaamheid in de GV-E te verhogen. Welk concept wanneer toepasbaar is, is afhankelijk van de huidige en gewenste situatie van een bepaalde locatie.

Landschapsverbeteringen

Wanneer producenten van regionaal voedsel zich ontfermen over het landschap waarin zij produceren zorgen zij indirect voor betere omzet. Wanneer de consument zich niet alleen in de stad thuis voelt, maar ook op het platteland, kan de consument zich beter identificeren met de omgeving en de herkomst van zijn voedsel. Wanneer boeren bijvoorbeeld ook aan natuurbeheer zouden doen, zouden de mensen uit de stad eerder het platteland bezoeken voor recreatiemogelijkheden. Zij zullen dan weer streekproducten kopen, als er bijvoorbeeld een fietspad is dat langs een streekwinkelt komt. Hierdoor komen zij meer in contact met de herkomst van hun voedsel, en daardoor zijn zij eerder aangetrokken tot voedsel uit de regio. "Voedselwandelroutes", overnachtingen en dergelijke zijn andere voorbeelden om het organiseren van nevenactiviteiten bij boeren te stimuleren.

Geavanceerde technologieën

De toenemende druk op de landbouw om de wereldbevolking te kunnen onderhouden neemt zienderogen toe. De vraag naar efficiëntere technieken binnen de landbouw neemt evenredig toe. Een kans voor de Food Valley om, in samenwerking met kennisinstellingen, een leidende rol te spelen in deze vooruitgang. Gecombineerd kunnen de landbouwbedrijven in de Food Valley en kennisinstellingen zoals Wageningen University & Research Centre nieuwe technologieën onderzoeken en promoten. Bruikbare technologieën waaraan gedacht zou kunnen worden zijn onder andere: Information & Communication Technology (ICT), genomica, nano- en microtechnologie. De ICT is leidend binnen deze nieuwe technologieën. Zonder de ICT zou elke vorm van communicatie met betrekking tot robots, wetenschappers, logistiek en, belangrijk, de consument niet mogelijk zijn. Genomica is een gevoelig onderwerp, zeker binnen de regio waarin de Food Valley valt. Genomica is echter niet alleen het knutselen met genen maar ook het verfijnen van de kennis over planten. Hiermee kan een beter milieu worden gecreëerd voor plant en dier voor een optimale productie. Een sterk groeiende technologie binnen de landbouw is de nano- en microtechnologie. Hoewel al een breed toegepaste technologie, zijn de mogelijkheden voor deze technologie nog verre van uitgeput. Men kan hierbij denken aan toepassingen in de logistiek en verpakkingsmateriaal om etenswaren vers te houden, precisie toepassing van milieuvriendelijk pesticide en herbicide, smaakverbeteraars en ga zo maar door.

Het toepassen van deze nieuwe technologieën en het verbeteren ervan doet geen afbreuk aan de kwaliteit van de regio en haar producten. De producent kan als het ware op de oude manier produceren, maar dan efficiënter.

Interstedelijke landbouw

Leegstand van onroerend goed is over heel Nederland aanwezig, zo ook in de GV-E. Deze lege gebouwen zouden als basis kunnen dienen voor een innovatieve vorm van kassen als een vorm van interstedelijke landbouw. Deze ontwikkeling wordt door PlantLab de *Plant Production Unit* (PPU) genoemd (PlantLab, s.a.). De PPU is onafhankelijk van het klimaat en zonlicht waardoor elke vorm van plantaardig voedsel kan worden geproduceerd (Stienstra et. al., 2011). De afmeting loopt van 3 m² tot 10.000 m² per PPU.

Peri-stedelijke landbouw

Een ander concept van stedelijke landbouw is het clusteren van kavels of landbouwactiviteiten aan de rand van stedelijke gebieden, die samenwerken om afval, energieverbruik en ruwe materialen te reduceren. Deze clusters kunnen worden gevestigd op plekken die voor een minimum van vijf jaar geen andere activiteiten kennen. In plaats van het creëren van braakliggend terrein worden deze gebieden gebruikt om voedsel te produceren totdat een nieuwe functie zich voordoet voor het terrein. Door het clusteren van landbouwactiviteiten kan een zelfvoorzienende cyclus worden ontwikkeld. Verschillende componenten van een cluster kunnen elkaars afval en energie gebruiken. Hiermee wordt de druk op het milieu zowel in de directe omgeving als op grotere schaal verminderd.

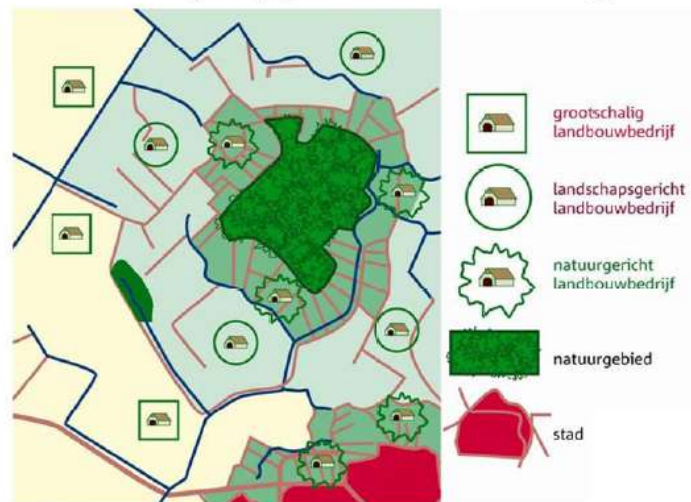
Boeren voor natuur

In het verlengde van recreatief gebruik van agrarische grond is er een visie ontwikkeld om dit proces te vergemakkelijken voor boeren in bepaalde gebieden: Boeren voor natuur. Bij dit plan worden de landbouwbedrijven opgedeeld in drie verschillende groepen: het grootschalige bedrijf, het landschapsgerichte bedrijf en het natuurgerichte bedrijf.

Het grootschalige bedrijf is het gangbare bedrijf in het Nederlandse landschap. Het natuurgerichte bedrijf richt zich vooral op de ontwikkeling van natuur op het land. Het landschapsgerichte bedrijf is een tussenvorm van het grootschalige en natuurgerichte bedrijf.

Figuur 5 is een overzicht van de toepasbaarheid van deze bedrijven, op een dergelijke manier gezoned, dat er een overgang ontstaat tussen de verschillende typen bedrijven. Dit zorgt niet alleen voor een aantrekkelijk landschap, maar stimuleert daarmee ook recreatie. De voordelen hiervan zijn eerder belicht in het concept "Landschapsverbeteringen". Zo kan deze opzet van het landschap zorgen voor een duurzamere landbouw, waar ook meer natuur voorkomt.

Bedrijfstypen in zonerings

Figuur 5. Zonering van verschillende typen landbouwbedrijven.

Monitoren

Het belang van monitoren

Het monitoren is een belangrijk onderdeel voor het onderhouden en controleren van de resultaten van een ondernomen actie. Het kan aangeven of een doel is behaald of dat er nog het een en ander moet worden bijgesteld.

De projecten die door de SVGV worden ondernomen zijn gecompliceerd en multidimensionaal. Daardoor is een geavanceerd systeem nodig om deze projecten te monitoren. Voor het monitoren dient de SVGV een aantal indicatoren te hebben die zijn gericht op duurzame voedselvoorziening. Met behulp van deze indicatoren kan nagegaan worden waar de problemen zich precies voordoen of waar juist de sterke kanten van een project zich bevinden.

Goede indicatoren

Goede indicatoren zien er als volgt uit:

- *Gebaseerd op de doelen van de SVGV:* De indicator meet het verloop van de gegeven doelen van de SVGV.
- *Gebaseerd op mogelijkheden:* De indicator meet het verloop naar een doel met nadruk op de positieve kanten.
- *Meetbaar:* De indicatordata moeten kwantificeerbaar zijn.
- *Beschikbaar:* De indicatordata moeten beschikbaar zijn voor het publiek.
- *Stabiel, betrouwbaar en geloofwaardig:* De indicatordata moeten komen van een betrouwbare en geloofwaardige bron. Daarbij moet de data consistent zijn, goed onderbouwd zijn en veelvuldig repliceerbaar zijn.
- *Begrijpelijk en bruikbaar:* De indicatordata moet gemakkelijk te interpreteren zijn voor gebruikers.
- *Gevoelig voor verandering:* De indicator moet snel kunnen reageren op veranderingen zodat deze voortijdig waargenomen kunnen worden.
- *Metten van de effectiviteit van de scenario's van de SVGV:* De indicator is gerelateerd aan de scenario's van de SVGV en zal daarmee helpen de resultaten te meten.
- *Landgebruik:* De hoeveelheid grond die wordt gebruikt voor o.a. stedelijke landbouw. Hiermee meet men echter niet de voedselproductie. Daarom is het van belang dat er ook wordt gekeken naar de statistieken van stedelijke landbouw.
- *Economische indicatoren:* Efficiëntie in termen als hoeveelheid geproduceerd, producten ten opzichte van gebruikte energie, en ruw materiaal. Deze indicator kan ook worden toegepast op traditioneel landgebruik om een vergelijking te maken tussen verschillende scenario's.
- *Gemeenschappelijke betrokkenheid:* Het aantal mensen dat betrokken is bij verschillende projecten. Zij het actief als boer of passief als consument.

(Feenstra et. al., 2005)

Het is ten eerste aan te raden dat de SVGV een allesomvattend monitorsysteem bijhoudt, om zo hun projecten te kunnen waarderen en mogelijk aan te passen.

Discussie

“Regionaal en duurzaam voedsel in de GV-E” is een breed thema, wat op verschillende manieren benaderd kan worden. Veertien groepjes hebben aan dit thema gewerkt met elk een eigen insteek. In dit rapport hebben we geprobeerd de belangrijkste elementen hieruit te noemen, om zo tot een coherente strategie te komen waar de SVGV mee kan verder werken. De belangrijkste conclusie die we hieruit kunnen trekken, is dat de SVGV zich het beste kan richten op transformatiegebieden, waarin ideeën uit verschillende concepten kunnen worden gerealiseerd. Niet richtend op het utopische doel, maar op een realistische weg in de goede richting. Wij hebben de concepten *landschapsverbetering*, *geavanceerde technologie*, *inter- en peri-stedelijke landbouw* en *“boeren voor natuur”* uitgelicht, omdat we hier de meeste mogelijkheden en kansen in zagen. Om de haalbaarheid van deze concepten te beoordelen, zal meer onderzoek nodig zijn.

Dat er animo is voor het onderwerp, werd duidelijk tijdens de discussie in Huize Scherpenzeel op 27 oktober jl., waarin verschillende partijen hun licht hebben laten schijnen op hun visie op regionaal en duurzaam voedsel. Thema’s die besproken werden, hadden vooral te maken met de relatie tussen producent en consument, en op welke manier de consument dichter bij de oorsprong van zijn voedsel kan komen. Hierin kwamen onderwerpen als streekmarkten en festivals naar voren. Een ander punt, dat door vele partijen als positief werd beschouwd, is het aanleggen van recreatieroutes voor wandelaars of fietsers, waarbij verschillende boerderijwinkels worden aangedaan. Hierdoor kunnen natuur, landbouw en recreatie hand in hand gaan, waarbij voedsel de verbindende factor is.

Nawoord

De opdracht die de SVGV ons aan heeft geboden, kwam voort uit een samenwerkingsverband tussen de Universiteit Wageningen en de Kenniswerkplaats. Vanuit de Kenniswerkplaats is ons gevraagd om feedback over dit project, en aanbevelingen voor volgende projecten. Tijdens de discussie op Huize Scherpenzeel op 27 oktober kwam naar voren dat het nuttig kan zijn om meer disciplines te betrekken bij de opgave. Enerzijds is dit een goede aanpak, omdat je meer kennis hebt en zo ook meer kennis opdoet. Anderzijds kost het veel tijd om op één lijn te komen, en is het moeilijk om dit organisatorisch voor elkaar te krijgen binnen de universiteit. Daarnaast zou een concretere opgave ervoor kunnen zorgen dat er minder tijd hoeft te worden besteed aan het herformuleren en interpreteren van de opdracht, zodat er meer tijd is voor het daadwerkelijk aanpakken ervan.

Literatuur

Bieleman, J., Foorthuis, W.R., et. al. (1995). *Anderhalve eeuw Gelderse landbouw*. Groningen: REGIO-Project.

Feenstra, G., et. al. (2005). *Proposed Indicators for Sustainable Food Systems*. University of California, SAREP.

Holtslag, W. (2010). *Planning for (local) food systems. Understanding the development of local food chains in the Dutch context*, LUP-80436, Wageningen: Wageningen University.

Klijn, J.A., Veeneklaas, F.R. (2007). *Anticiperend landschapsbeleid deel 1 : Drijvende Krachten: 41-61*.

Meijerink, G. et al. (2009). *East African governments' responses to high cereal prices*. Den Haag: Wageningen University.

PlantLab (s.a.). Plant Production Units: kweken waar en wanneer je wilt.
<http://www.plantlab.nl/4.0/index.php/products-and-services/plant-production-units/?lang=nl>.
Geraadpleegd op 26/10/2011.

Pothukuchi, K., Kaufman, J. L. (1999). *Placing food issues on the community agenda: The role of municipal institutions in food systems planning/ The Food System: A Stranger to the Planning Field*. *Agriculture and Human Values*, 16, 213-224. Reproduced by permission of the Journal of the American Planning Association, v. 66, no. 2, Spring 2000.

Steel, C. (2008). *Hungry City: How Food Shapes Our Live*.

Stienstra, G., Mittendorf, B. (2011). *Urban Farming*. Amsterdam: Lectoraat Vastgoedeconomie.

Bijlage

Appendix 1. Overzicht van de betrokken partijen in de GV-E.

Overheid en overheidsorganisaties	Provincie Utrecht/Gelderland	Ontwikkelen en uitvoeren van omgevingsbeleid, milieu, ruimtelijke ordening en landelijk gebied op provinciale schaal. Behoud en versterken van de volgende aandachtsgebieden: cultuur, de cultuurhistorie en verkeer en vervoer.	Verbeteren van de indeling van de Gelderse Vallei. Bijvoorbeeld door landbouwbedrijven te verplaatsen die naast een kwetsbaar natuurgebied liggen. Verbeteren van woon-, werk- en leefomgeving. Behoud van winkels en buurthuizen in kleine dorpen.	Regelgevende en subsidiërende bevoegdheden.
	Gemeenten in Gelderse Vallei en Eemland	Werkterreinen van een gemeente zijn wonen, verkeer, openbare orde, onderwijs, werk, cultuur en welzijn. Zorgen voor voldoende woonruimte door het opstellen van structuurvisies en bestemmingsplannen.	Doelen en ambities verschillen per gemeente.	Regelgevende bevoegdheden, grond en economisch gewicht.

	Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei	Uitzoeken en uitwerken van projectideeën. Projecten ondersteunen bij subsidieaanvragen.	Inzetten voor vernieuwing van het landelijk gebied in de Gelderse Vallei en Eemland in samenwerking met provincies Utrecht en Gelderland en gebiedspartners.	Kennis en omvangrijk netwerk van gebiedspartners.
	Regio FoodValley en Initiatiefgroep Ambitie FoodValley 2020	Stimuleren van ondernemers en innovatieve bedrijven om in zich in de regio Gelderse Vallei en Eemland te vestigen.	Regio Gelderse Vallei één van de top-5 regio's in Europa op het gebied van gezonde en duurzame voeding laten worden.	Kennis en toepassingen op het gebied van voedsel.
Natuur- en landschapsorganisaties	Staatsbosbeheer	<p>Waarborgen van de kwaliteit van een groene leefomgeving voor mens, plant en dier.</p> <p>Het stimuleren van een blijvende relatie tussen mens en natuur, voor nu en toekomstige generaties.</p>	<p>Realiseren en in stand houden van een zo groot mogelijke verscheidenheid aan Nederlandse landschappen en ecosystemen.</p> <p>Bevorderen van de natuurbeleving en recreatie.</p> <p>Leveren van een duurzame, milieuvriendelijke bijdrage aan de houtbehoefte in Nederland.</p>	Grond en politieke invloed.

	Natuurmonumenten	Behoud van natuur in Nederland door het verwerven en beheren van natuurgebieden.	Veilig stellen van de natuur voor de toekomst.	Grond en politieke invloed.
Landbouw- en milieuorganisaties	LTO Noord	Versterken van economische en maatschappelijke positie van leden, boeren en tuinders. Belangenbehartiging van leden.	Bijdragen aan een gezonde, duurzame en veilige voedselproductie, een evenwichtige, gevarieerde en aantrekkelijke inrichting van het platteland, opwekking en gebruik van duurzame energie en multifunctioneel grondgebruik met nieuwe diensten.	Politieke invloed.
Burgerinitiatieven	Project Echt Eten in Eemland	<i>Burgerinitiatief in gemeente Amersfoort.</i>	Mensen aan het denken zetten over eten door het organiseren van evenementen en het informeren van mensen over duurzaam voedsel.	Draagvlak creëren onder de inwoners van Amersfoort.

Appendix 2. Samenvatting van de verschillende meningen en ideeën volgens interviews met (vertegenwoordigers van) belanghebbenden.

Paulien Keijzer (SVGV, coördinator landbouw)

Bij regionaal voedsel gaat het erom wat er onder regionaal wordt verstaan. Is dit namelijk echt alleen binnen de regio dan is het niet rendabel voor de lange termijn. Het is wel belangrijk dat je weet waar het vlees vandaan komt.

In de Gelderse Vallei zijn veel gemengde bedrijven. De meeste zullen echter overwegen om te ontmengen door de nieuwe wetgeving van 2013 over strengere huisvestingsnormen. Hierdoor moeten boeren de indeling van hun schuur veranderen, en moet er veel aangepast en vernieuwd worden. Dat kost veel geld waardoor ze zullen overwegen om met één veesoort verder te gaan of er mee te stoppen. Verder zullen kleine bedrijven stoppen of verbreden en zullen bedrijven blijven groeien.

Wim van de Fliert (oud voorzitter NVV, heeft bedrijf met varkens en koeien)

Streekproducten zijn erg lastig te realiseren aangezien dit alleen werkt voor kleinschalige bedrijven. Sommige boeren vinden het leuk, maar ze moeten er een gevoel bij hebben, net als bij biologische boeren. Niet veel boeren zullen eraan meewerken. Het is vooral voor de kleine boeren, dit kan gezien worden als verbreding van het bedrijf. De schaalvergroting gaat op dit moment erg snel; voor deze boeren is regionaal voedsel niet handig. Kortom, regionaal voedsel is niet geschikt voor de gehele agrarische sector maar wel voor de kleinere boeren.

Bij de kalversector domineert Van Drie Group de markt, bij varkens is het op dit moment meer ieder voor zich. Laat de markt z'n werk maar doen. Er kan een verandering gaan komen bij de varkens, zodat die markt ook gedomineerd gaat worden door enkele grote bedrijven zoals Agrifirm.

Gert (kaasboerderij en landwinkel Vanelly)

Problemen voor de agrariër zijn de natuur en de stad. Deze snoepen steeds meer land weg van de agrariër. Verder is de logistiek een probleem voor regionaal voedsel. Hier zit nog geen duidelijk systeem in. Een landwinkel kan goed werken door er andere zaken aan te verbinden. Zo kan er een samenwerkingsverband ontstaan tussen verschillende landwinkels. Ook kunnen meer recreatiemogelijkheden zorgen voor een beter lopende landwinkel, bijvoorbeeld fiets- en wandelpaden die er langs lopen. Mensen maken dan snel een stop bij de landwinkel, ze kunnen daar even wat drinken en gebruik maken van het toilet etc. wat mensen duidelijk aantrekt.

Koen Nouws Keij (voedsel marketing, communicatie en verkoop)

De markt voor regionaal voedsel is groot genoeg, deze had namelijk een omzet van 100 miljoen. Er zijn initiatieven als Willem en Drees, welke een omzet van 2 miljoen tegemoet gaan. Verder heb je de streekselectie "Gijs" welke een omzet van 10 miljoen kan halen. Er valt dus in te verdienen. Boeren vinden het ook leuk om weer contact met de klant te krijgen. Ongeveer 30% van de bevolking is op zoek naar regionaal voedsel: op deze mensen moet de marketing gericht worden.

De prijs van een product wordt vooral bepaald door de supermarkt, omdat 70% van de consumptie via een supermarkt wordt verkocht. Bij regionale producten heeft de boer meer controle op de prijs. De boer zelf kan een 15-20% hogere prijs krijgen door regionaal te verkopen.

Koen vindt de regionale afzet goed en ook de recreatie bij de boer. Dit vooral rondom de steden. Wat belangrijk is bij regionaal voedsel is: verkrijgbaarheid (bedrijven bundelen), bekendheid (mensen moeten ervan af weten) en beschikbaarheid (het moet gemakkelijk te verkrijgen zijn, bijvoorbeeld in de supermarkt). Verder is risicospreiding erg belangrijk.

Jan Huigen (boer en ondernemer, Eemlandhoeve)

Wat belangrijk is voor een boerenbedrijf is multifunctionaliteit, bundelen van bedrijven en een meerwaarde voor het product krijgen. Er zijn een aantal problemen. Zo is er weinig regionale afzet en veel export: het is uit balans. Daarnaast krijgen de boeren maar 10-15% van de prijs in de winkel, dit moet meer worden. Er is weinig diversiteit wat betreft het voedsel. Vaak willen boeren eerst kijken of iets werkt voordat ze overgehaald kunnen worden om ook mee te doen aan bijvoorbeeld regionaal voedsel. Boeren loeren. Zijn eigen bedrijf is een pioniersbedrijf waar ze de nieuwe bedrijfseconomie aan het vormgeven zijn. Ook in samenwerking met Boerenhart - een bundeling van boeren die met regionale afzettekens bezig zijn. Je ziet de economie van deze bedrijven opbloeien.

Marc Buiten (Urgenda, Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling)

Agrarische productie van voedingsproducten moet hoofdzakelijk (>80%) voorzien in de voedingsbehoeften van bewoners in de regio. Om dat te bereiken moet de (agrarische) productie en consumptie van voedingsproducten zoveel mogelijk geregionaliseerd worden. Hierbij wordt gezocht naar een optimale schaal van productie en distributie, waarbij de afstand tussen de locaties van productie en consumptie maximaal circa 150 km is. Hiervoor is ook een goede samenwerking nodig tussen wetenschap en (agrarische) praktijk, onder meer om nader inzicht te verkrijgen in de ecologische functies en potenties van diverse agro-ecosystemen. Daarnaast moeten er andere verdienmodellen komen, want het huidige, mondiale marktmodel voor de voedselvoorziening is zeer "onduurzaam". In het huidige marktmodel ligt de grootste marktmacht bij een klein aantal zeer grote inkoopcombinaties die over de hele wereld voedingsproducten inkopen. Die inkoopcombinaties zorgen ervoor dat Nederlandse boeren, bijvoorbeeld uit Flevoland, vaak moeten concurreren met boeren uit de hele wereld, van Brazilië tot Ethiopië en van Thailand tot de Verenigde Staten, waar boeren onder totaal verschillende omstandigheden produceren. Mede als gevolg van de verschillende productieomstandigheden en ongelijke verdeling van de handelsmacht leidt het huidige marktmodel vaak tot oneerlijke concurrentie en een 'race to the bottom' door een eenzijdige focus op kostenbesparingen die ten koste gaat van mensen, milieu en natuur.

Een uitweg uit deze onduurzame, mondiale concurrentiestrijd kan worden gevonden door op lokale en regionale schaal financiële en economische loyaliteit te organiseren tussen (agrarische) producenten en consumenten, zonder te vervallen in ineffectieve protectiemaatregelen. Regionale producenten en consumenten zouden bijvoorbeeld lid kunnen worden van een regionale voedselcoöperatie, waarbij consumenten zich verplichten om een bepaald deel van hun voedselbudget te besteden in de regionale voedselcoöperatie in ruil voor garanties van de aangesloten producenten dat de gehanteerde productiemethoden en de geleverde voedingsproducten aan zekere duurzaamheidsnormen voor kwaliteit en diversiteit voldoen. Producenten en (gemotiveerde) consumenten zouden in dergelijke coöperaties samen de geëigende duurzaamheidsnormen kunnen bepalen voor het voedsel en agrarisch cultuurlandschap in hun regio, gegeven bepaalde minimumnormen die landelijk of Europees kunnen worden bepaald. Inspiratie voor dergelijke regionale voedselcoöperaties kan worden ontleend aan bestaande voorbeelden van wijkrestaurants, de biologische voedselabonnementen en Community Supported Agriculture (in Nederland bekend als Pergolabedrijven).

Brendan McCarthy (SVGV)

Nederland wil voorop lopen op het gebied van innovatie. Het huidige kabinet is op een kenniseconomie gericht, en stimuleert dit door haar beleid.

De SVGV vindt het fijn als boeren de dingen zelf kunnen regelen. Pas als er ontwikkelingen op regionale schaal zijn, of als er teveel belanghebbenden zijn, bemoeit de SVGV zich ermee.

De regionale markt moet aantrekkelijker worden. Dit kan door een ander logistiek systeem, waar je een aantal stappen van tussenhandel weghaalt. Dit maakt de afstand korter in tijd, geld en kilometers.

Suzan Klein Gebbink (Wing/SVGV, procesbegeleiding, stakeholder participatie, voeding, gezondheid en communicatie)

De ideeën moeten voldoen aan het people, planet, profit idee. Dit houdt in dat voor die drie partijen het idee naar wens moet zijn. Zodra aan die eis voldaan is zal het gelijk makkelijker worden om dit idee uit te voeren. Ook zij vraagt zich af of intensivering wel op het land moet gebeuren, met andere woorden, moeten burgers niet meer doen in hun eigen tuin? Er zijn al initiatieven met burgerparticipatie, en ze denkt dat het beter is om die initiatieven te kopiëren dan om ze uit te breiden en grootschaliger te maken.

Jannemarie de Jonge (Wing, landschapsarchitecte, interactieve processen en ruimtelijke kwaliteit)

“Stadslandbouw is hip in grotere steden”. Waarom is dat (nog) niet zo in de Gelderse Vallei? Wat zijn de mogelijkheden zijn om stadslandbouw ook hier beter van de grond te krijgen in en om de steden en dorpen?. Als je wil dat producent en consumentdichter bij elkaar gebracht worden, en elkaar beter gaan begrijpen, dan kunnen de stad en de stadsranden zorgen voor zichtbaarheid van het productieproces, terwijl de meer grootschalige productie in de vallei blijft. Door allerlei, nu nog losse initiatieven zoals verkoop aan huis of educatieve diensten beter te coördineren en af te stemmen kan het totale aanbod beter en goedkoper gemaakt worden.

Om een groter aandeel voedsel voor en door de regio te realiseren moet je enkele knelpunten overwinnen, zoals de prijs (grond in/ rond de stad en kleinschalige afzet is duur, zodat boeren meer kosten hebben) en de bekendheid (bewustheid van mensen die vaak kiezen voor gemak). Daarnaast gaan boeren toch liever voor zekerheid en de grote hoeveelheid op de veiling. Grotere schaal is voordeliger en er is zekerheid dat geproduceerde goederen worden afgenomen.

Regionale productie zal ook een logistiek probleem met zich meebrengen. Deze zal geoptimaliseerd moeten worden om overbodig gereden kilometers en verkeersdrukte door goederentransport te voorkomen.

Bewustwording van voedselproductie begint bij kinderen. Voedselproductie in de stad kan zo een educatieve functie krijgen. Bijvoorbeeld een moestuin op de basisschool, een kasplant op je balkon. Volgens Jannemarie de Jonge staan veel boeren al enige tijd voor een keuze. Of ze blijven vergroten, of ze gaan verbreden. Dat heeft ook te maken met ruimtelijke aspecten. Bij boerderijen die blijven vergroten moet gelet worden op het hoofdwegennet, een goede ontsluiting, productie, en een gebied met weinig belemmeringen. Bij boeren die verbreden moet gelet worden in welke richting ze willen verbreden. Maken ze de productietak groter? In plaats van alleen melk produceren, maken ze van deze melk bijvoorbeeld ook kaas. Of houden ze er een ander beroep op na voor de inkomsten, zoals een camping?

De grote bedrijven hebben andere vestigingsplaatsen nodig dan de boerencampings. De laatstgenoemden willen in een mooi cultuurhistorisch gebied gevestigd zijn en de eerste hebben liever grote lappen grond waar het produceren gemakkelijker gaat. Ze willen alleen niet in het afvoerputje van de grond die toch overbleef."

Marlies Knol en Arjan Bossenboek (Gemeente Barneveld, duurzaamheid en ruimtelijke ordening)

Duurzaamheid is kringlopen sluiten en zo kort mogelijke kringlopen. Dat boeren hun kringloop van producten op hun eigen bedrijf of in de regio weten te sluiten. Dat er geen restproducten (afval) overblijven.

De duurzaamheid (milieuaspecten en dierenwelzijn) van stallen moet verbeteren. Dit kan alleen als voedsel duurder wordt. Een goed stap in die richting is het 1 ster vlees. Nieuwe stallen kunnen in principe wel zo gebouwd worden dat er 1 ster vlees wordt geproduceerd en op termijn doorgroeit

naar 2 sterren vlees mogelijk is, maar dat vergt nu forse investeringen. Die zijn lang niet altijd op te brengen.

Mogelijk is dit beter haalbaar als mensen zien waar het vlees of andere voedingsmiddelen vandaan komen (zichtstallen: mogelijkheden om in de stal te kijken). Voor het klimaat is het beter om minder vlees te consumeren. Vlees is ook niet nodig in het voedselpakket.

Voor de regionale afzet van voedsel, is misschien noodzakelijk dat er een platform komt. Zowel virtuele als echte bijeenkomsten. Op de bijeenkomsten kan met de agrariërs afstemming plaatsvinden over productie, de afzet, logistiek, PR van regioproducten. Ook kunnen de boeren hier met cateringbedrijven, cafés en restaurants, lokale overheden en zorginstellingen afspraken maken over de afzet, het oplossen van knelpunten, het uitvoeren van (pilot) projecten, enz. Een virtueel platform is om bestellingen op te plaatsen voor consumenten. Ook berekent het platform dan per bestelling van welke boerderij de producten moeten komen om de minste kilometers vervoer te hebben. Wil dat lukken, dan moeten er dus ook voldoende bedrijven meedoen om de hele vraag te kunnen dekken. Dat is een lastig punt. Mogelijk geleidelijk opbouwen aanbod-vraag.

Regionale producten moeten niet alleen beschikbaar zijn voor hoge inkomens, maar ook betaalbaar zijn voor lage inkomens, bijvoorbeeld door mogelijkheden te bieden dat deze zelf hun eigen voedsel kunnen verbouwen. Richten op kinderen? De gemeente heeft een beperkt budget, dus vanuit de gemeente kan dit niet gefinancierd worden. Betrekken van gepensioneerden, uitkeringsgerechtigden?

De markt veranderen kan niet zo snel. De maakbaarheid is klein. Een groot deel van de vleesproductie gaat naar het buitenland volgens cijfers van het CBS.

De consument heeft veel invloed, maar kiest nog vaak voor goedkoop. Ook reguliere productie in de streek aanbieden kan niet zomaar vanwege contracten met verwerkers. En deze bedrijven geleidelijk duurzamer laten produceren heb je ook niet zo maar voor elkaar. Moet regionale afzet wel per se, mensen kunnen toch zelf ook de keuze maken? Nu is het vervoer (de logistiek) geoptimaliseerd. Bij regionaal vervoer kunnen er weleens meer kilometers gereden worden. Grotere verkeersdruk in het gebied. Het is belangrijk dit logistiek probleem op te lossen anders is ook een regionale voedselvoorziening niet duurzaam.

Barneveld start volgend jaar met een streekmarkt.

De dorpen zijn te klein voor "boeren" in de stad. De grond brengt meer op voor huizen en met 5 minuten fietsen kan men ook op een boerderij zijn. Een zone om een dorp heen waar boerderijen zich vooral kunnen richten op voedselproductie voor de regio en op verbreding (bezoekmogelijkheden, educatie) i.p.v. op vergroting is mogelijk wel haalbaar.